

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Theologia Moralis

Reiffenstuel, Anaklet

Monachii, 1699

Distinctio Quinta. De Septimo Præcepto Decalogi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40206

vel Nutricum, inde meritò excusantur, quia non ob delectationem veneream (nam hæc plenè voluntaria, non vocaret culpâ gravi) sed ex materno, castòque amore erga proprias proles, aut ætatem tenellam, innocentemque, proficisci solent; quia igitur oscula, juxta consuetudinem patriæ ex motivo amicitie facta, communiter excusantur à peccato; non mirum, etiam oscula materna, vel Nutricum, ad abblandiendum tenellæ ætati exhibita, pariformiter excusanda fore.

DISTINCTIO V.

De Septimo Præcepto Decalogi,

QUÆSTIO I.

Quid sit Furtum, & quæ quantitas ad Furtum mortale sufficiat?

Septimum præceptum, quale?

I. **S**eptimum Præceptum Decalogi per modum negationis traditur *Exodi cap. 20.* illis verbis: *Non furtum facies:* eoque non tantùm prohibetur Furtum, sed etiam quæcunque injusta rei alienæ contrectatio, aut damnificatio, quæ multiplicibus modis accidere potest. Insuper virtute ejusdem Præcepti præcipitur restitutio rei alienæ: quia, sicut præceptum affirmativum includit virtualiter negativum (prout præceptum de diligendo Proximo involvit aliud, ne Proximum injustè lædamus) ita e contra præceptum negativum de non furando includit affirmativum, ut injustè ablatum restituamus; juxta quod post S. Augustinum dicitur Reg. 4. Juris in 6. *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.* Nunc quantum attinet ad Furtum, sit

Furtum, quid?

2. **CONCL. I.** *Furtum est occulta acceptio rei alienæ, domino rationabiliter invito.* Ita in re communis Theologorum. Concordat textus *L. 1. ff. de Furtis*, ibi: *Furtum est contrectatio rei fraudulosa lucri faciendi causâ, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus, possessionisve.*

Tria ad Furtum concurrunt, quæ?

3. Tria siquidem ad rationem Furti concurrunt. I. Quòd sit contra Justitiam; nam Furtum aufert alienum domino rationabiliter invito. II. Quòd aliquis rem ab altero possessam auferat, sive contrectet lucri faciendi causâ; nam Furtum propriè est rerum

rum mobilium, non verò immobilium vel incorporalium, quæ contrectari, sive ab uno loco in alium moveri nequeunt. Deinde per hoc differt Furtum ab injusta Damnificatione, utpote in qua destruitur res aliena, nihil autem auferitur lucri faciendi causâ. Tandem per hoc differt Furtum ab Adulterio, & Homicidio, quæ sunt peccata contra personam: item à Plagio, seu crimine Plagiatus (quod committitur ab eo, qui hominem liberum, v.g. uxorem, vel prolem alterius auferit ad vendendum, aut retinendum in mancipium) simulque à Raptu, de quo jam supra. (a) III.

Plagiura, quid?

(a) Diff. 4. n. 39. & seqq.

4. Additur notanter in Conclusionem, & primâ conditione Furti, domino rationabiliter invito. Nam qui ab amente, ebrio, vel furioso gladium auferit, ne ille aliquem percutiat, Furtum non committit: etsi enim alter sit invitus, non tamen est invitus rationabiliter. Similiter, qui in extrema necessitate constitutus ab alio auferit, quod sibi ad vitæ sustentationem est necessarium, furari non dicitur: tum quia non auferit alienum, eò quòd in extrema necessitate Jure naturæ sint omnia communia: tum quia hac ipsa de causa alter non est rationabiliter invitus. (b)

Furtum non fit, si dominus non est rationabiliter invitus.

(b) De hoc infra n. 10. & 13.

5. CONCL. II. Furtum ex genere suo est peccatum mortale, licet quandoque parvitas rei Furto ablata excuset à mortali. Ita communis; idque patet ex cit. cap. 20. Exodi: Non furtum facies. Item ex illo 1. Corinth. 6. Neque fures, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Quòd autem parvitas materiæ excuset à mortali, patet de furante unicum obolum, vel hujusmodi.

Furtum, quale peccatum?

6. Quænam autem quantitas sufficiat ad constituendum peccatum mortale Furti, tot propemodùm sunt sententiæ, quot capita. Cujus diversitatis ratio est: quia malicia & gravitas Furti provenit ex damno, quod Proximo injustè inferitur; non autem omnes patiuntur æquale damnum ex jactura ejusdem quantitatis, ac rei. Siquidem majus censetur damnum ex re ablata tempore annonæ, minus tempore abundantia: majus, si auferatur pauperi; minus, si diviti: majus, si auferatur pecunia in loco, ubi modica reperitur, sicque exigua pecuniæ quantitate potest vita sustentari; minus, ubi argentum est in abundantia, &c. Hinc sit

Quæ quantitas sufficiat ad Furtum mortale?

Dddd ;

7. CONCL.

Et definienda tum ex quantitate rei ablata, tum ex circumstantijs &c.

7. CONCL. III. Quantitas Furti ad peccatum mortale sufficiens non potest una certa absolute taxari, sed ea prudentum arbitrio definienda est non solum ex quantitate rei ablata, sed etiam ex circumstantijs personæ per Furtum lætæ, temporis, locorum, & huiusmodi. Hæc sententia est communior Doctorum, & patet ex proximè dictis: quia, quod respectu unius censetur notabile, respectu alterius non censetur tale, sed potius modicum, & parvi momenti. Similiter, quod tempore annonæ est quid magnum, tempore ubertatis censetur parvum, &c. Hinc benè considerandæ sunt prudenti iudicio omnes circumstantiæ.

Taxatio eius juxta varios status hominum.

8. Juxta hanc sententiam potest probabiliter dici cum Lessio *lib. 2. cap. 12. num. 29. & seqq.* quod respectu omnium, etiam Regis, & hominis prædivitis, unus Aureus (vulgò apud nostrates, unus Dugatus) videatur quid notabile. Deinde respectu mediocriter divitum quatuor Regales (*Regalis*, Italicè *Julius*, valet decem circiter Crucigeros, aut tres Paceos nostrates, ut indicat Lugo *diff. 16. de just. & jur. num. 20.* Lessius autem *loc. cit. num. 30.* quatuor Regales appellat unum florenum: alij parum plus, vel minus, valere tales monetas æstimant.) Quatuor, inquam, Regales, vel unus florenus respectu mediocriter divitum censetur quid notabile, juxta Petrum Navarrum, & alios. Tertiò, respectu Mechanicorum quantitas notabilis censetur duo Regales, vel aliquid ultra. Quartò, respectu pauperis sufficiet unus Regalis, vel etiam dimidius.

Alius modus taxandi juxta vicium unius diei.

9. Alij verò, atque inter eos Sannig *diff. 10. de justit. quest. 1. num. 7.* & Layman *lib. 3. tract. 3. part. 1. num. 3.* probabiliter censent, eam esse notabilem Furti quantitatem, ac peccati mortalis materiam, quæ ad victum unius diei sufficit illi homini, cui injuria Furti inferitur. Veluti si à Mercatore valdè divite fureris duos, vel tres nostrates florenos; à Cive mediocriter divite duodecim, vel quindecim paceos; ab Operario tres, vel quatuor paceos; à Mendico paucos nummos, quibus uno die utcumque se aluisset: nam auferre cuiquam victum unius diei, non immeritò quid notabile reputatur. Duo autem, vel tres Dugati, à quocunque tandem auferantur, etiam Rege potentissimo, peccatum mortale constituunt, juxta communem.

In extrema necessitate licitum est, aliena furtim percipere.

10. Quæres, utrum in extrema, vel etiam gravi necessitate, licitum sit aliena occultè sibi surripere? Resp. I. In extrema necessitate id licitum est pro vitæ suæ conservatione, nisi & ipse de-

detinens sit in pari necessitate. Ita Scorus 4. dist. 15. q. 2. ad 5. & alij. Siquidem in articulo extremæ necessitatis omnia sunt communia: non quidem hoc ita intelligendo, quasi per extremam necessitatem statim transferatur dominium omnium rerum in habentem eam; sed quia quoad jus utendi in ordine ad conservationem vitæ, omnia tunc sunt communia. Hinc c. Exijt. §. Nec quidquam. de Verb. signif. in 6. dicitur: *Nec jure poli in extrema necessitate articulo ad providendum sustentationi nature via omnibus extrema necessitate detentis concessa præcluditur; cum ab omni lege extrema necessitas sit exempta.*

11. Additur notanter, nisi & ipse detinens sit in pari necessitate. Nisi detinens sit in pari necessitate. Tunc enim hoc non liceret, prout benè notat Doctor Subtilis loc. cit. Ratio est: quia tunc duplici jure res illa detinenti debetur; primò, propter æqualem extremam necessitatem: secundò, propter dominium, possessionemque rei, à qua nunquam cecidit.

12. Neque hisce obstat, quòd quis magis debeat diligere se, quàm Proximum. Resp. enim, id intelligendum est de dilectione ordinata: talis autem non foret, si quis magis vellet conservationem injultam vitæ suæ, quàm conservationem justam vitæ Proximi. Unde non obitante dilectione sui ipsius, magis debet latro sustinere suspendium, quàm occidere suspendentem, ut evadat. Magis debet quis diligere se, quàm Proximum, quomodo?

13. Urgebis autem contra principalem responsionem. Innocentius XI. in Decreto 1679. die 2. Martij emanato, inter alias Propositiones damnavit etiam hanc, ordine 36. *Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi; ergo data responsio non videtur posse subsistere.* Resp. negando consequentiam: nam, ut habetur in Præfatione dicti Decreti, Propositiones illæ, *Sicut jacent, sunt damnatæ.* Unde meritò cavenda erit ista: *Permissum est, furari in gravi necessitate.* Deinde allata nostra responsio solum dicit, tunc licitum esse, rem alterius surripere pro vitæ suæ conservatione; non autem asserit, permissum esse, furari in extrema necessitate: nam hac stante, nequit dominus esse rationabiliter invitus, cum jure poli omnia sint communia pro necessario usu ad vitam conservandam. Et quia Furtum est occulta acceptio rei domino rationabiliter invito, propriè loquendo implicat in terminis, Furtum committi, & dominum non esse rationabiliter invitum; aut, si hic sit rationabiliter invitus, ejusmodi Furtum esse licitum. Objectio notabilis, & An tunc sit licitum furari?

14. Resp.

An idem
possit fieri in
gravi ne-
cessitate ?

14. Resp. II. In gravi duntaxat necessitate non est licitum furari, neque surripere rem Proximi. Ita conformiter Doctore Subtili *loc. cit.* Maltrius *disp. 9. Theol. Mor. n. 21.* appellans hanc sententiam communiorem & veriolem, quamvis nonnulli apud Lugonem *disp. 16. de just. & jure, n. 153.* oppositam sententiam probabilem censuerint. Desumitur hoc imprimis ex allegato Decreto Innocentij XI. Accedit ratio: tum quia sola extrema necessitas facit, ut omnia sint communia, non verò gravis. Tum quia per oppositam sententiam datur ansa non solum pauperibus, verùm & alijs in gravi necessitate constitutis, passim occultè alienum surripiendi, imò veriùs furandi, ut sic evadere possint publicam ignominiam, statùs sui amissionem, vitæ abbreviationem &c. Unde plurimùm Respublica perturbaretur, eò quòd tales necessitates crebriùs occurrere soleant.

QUÆSTIO II.

De minutis, ac Domesticorum Furtis.

Modicum
furans ani-
mo furandi
plura, si pos-
set, peccat
mortaliter.

15. **C**ONCL. I. Si quis modicum quid auferat, animo tamen & voluntate plura auferendi, si possit, certum est, quòd peccet mortaliter. Ratio est clara: quia talis habet pravam voluntatem, & affectum furandi quantitatem notabilem, si possit: atqui sola voluntas prava jam sufficit apud Deum pro peccato gravi; ergo. Unde notat Layman *loc. cit. n. 3.* si poenitens confiteatur, modicum quid sese furatum, eum quandoque à Confessario esse examinandum, an non habuerit animum plura surripiendi, si adfuisset occasio.

An teneatur
ad restitu-
tionem ?

16. Cæterùm talis fur, non obstante pravo affectu interiori quantitatem notabilem furandi, si possit, non incurreret sententiam excommunicationis alicubi latam in eos, qui rem notabilem furantur: neque tenebitur sub mortali (bene tamen sub veniali, si possit) ad illius modici restitutionem.

Quomodo
peccet qui
per Furta
minuta in-
tendit dite-
scere ?

17. **C**ONCL. II. Qui per Furta minuta intendit ditescere, & conquirere notabilem pecuniæ quantitatem, peccat mortaliter illà pravâ intentione, & quovis externo Furto minuto ex vi illius intentionis deliberatè procedente. Ita communis Doctorem. Ratio est: quia talis intendit accipere rem alienam magni momenti, invito Domino; simulque singula externa Furta procedunt ex intentione mortiferâ furandi sensim quantitatem notabilem. Unde de similibus dicitur Proverb. 11. *Statéra do-*
losa

lofa abominabilis est apud Deum. Et Deuter. 25. Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus &c. Abominatur enim Deus eum, qui facit hoc.

18. Notat tamen Lessius cit. cap. 12. num. 48. in singulis hujusmodi Furtis minutis non committi novum peccatum mortale, sed continuari jam coeptum: omnes enim istæ acceptiones, & detentiones acceptorum, censentur una continua executio illius pravæ intentionis. Declaratur amplius.

19. Nec obstat dictis in Conclusionem, quòd talis à pluribus successivè minuta surripiens, nemini faciat, neque facere intendat notabilem injuriam; ac proinde non videatur peccare mortaliter. Resp. enim: etsi nemo in particulari sentiat grave detrimentum, tamen respectu Communitatis hoc est magnum incommodum, & valdè repugnans societati humanæ; atque in omni Republica benè institutâ adeò exosum, ut gravibus pœnis passim puniri soleat: sicque tanquam res admodum noxia societati humanæ, meritò sub peccato mortali prohibita censetur. Solvitur notabilis instantia.

20. Ex his inferitur, quòd sic furantes minuta, utputà fraudantes pondera, mensuras &c. teneantur ad restitutionem ipsi, à quibus acceperunt, quantum possunt: v. g. in simili occasione Furta minuta commissa dominis minutim supplendo; aut, si ii ignorentur, vel amplius conveniri non possint, talia pauperibus erogando, prout in simili dicitur c. Cum tu. de Usuris. Et meritò Innocentius XI. inter alias Propositiones etiam sequentem, ordine 8. damnavit: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per parva furta, quantumcumque sit magna summa totalis.* Furantes minuta teneantur restituere, quomodo?

21. CONCL. III. Non eadem quantitas, quæ simul accepta sufficeret ad Furtum grave, sufficit ad hoc, quando per plura fortuita Furta minuta ad eam pervenitur, sed requiritur maior quantitas. Ita Doctores communiter. Ratio est: quia dominus non ita facilè sunt inviti in his Furtis interpolatis, & fortuitis: taliaque minus ægrè ferre solent, quàm si eadem quantitas simul ac semel auferatur. Unde Lessius loc. cit. n. 46. inquit: Si mortiferè peccat, & ad restitutionem iste tenetur, qui ab eodem homine aufert decem simul, requirentur quindecim, vel sedecim, aut etiam viginti, ut quis sub mortali teneatur restituere ablatum per Furta minuta fortuita, præsertim si longis intervallis facta sint. Ad Furtum mortale in minutis requiritur major quantitas; Et qualis?

Eccc

22. Quæ-

Per Furta
domestica
potest gra-
viter delin-
qui.

22. Quæres nunc quoad alteram partem Quæstionis, quid sentiendum sit de Furcis Domesticorum, id est, uxoris, filiorum, famulorum &c. ? Resp. I. Certum est, eos posse peccare mortaliter peccato gravis Furci, si rationabiliter, & graviter invito paterfamilias, notabile aliquid surripiant. Patet hoc ex illo generali Præcepto Decalogi: *Non furtum facies.*

An ex ijs
nascatur A-
ctio Furci?

23. Solum hic notandum est, etsi tales in Foro conscientie verè sint fures, adhuc tamen contra eos in Foro externo non dari propriam Actionem furci poenalem, & famosam. Et quidem inter conjuges verè posse dari Furtum, adeò ut ejusmodi res tanquam furtiva usucapi non possit, quamvis ob honorem Matrimonij cesset inter eos *Actio furci*, nec vocetur *Furtum*, sed meliori nomine *Amotio*, & inde sequens *Actio rerum amotarum*, clarè habetur *L. 1. & seqq. ff. de Actione rerum amotarum*. Similiter si filius, vel servus, surripiat patri vel domino, Furtum committit, & rem effici furtivam, non autem inde nasci Actionem furci, textus est §. *Hi qui. Instit. de Actionibus, quæ ex delicto &c.* Cum non magis cum his, quos in potestate habemus, quàm nobiscum ipsi agere possimus.

Quid quoad
Furta famu-
lorum, aut
mercenari-
orum?

24. Tandem, quòd alia Furta domestica, videlicet commissa à famulis, aut mercenarijs nobiscum degentibus, si leviora fuerint, publicè vindicanda non sint, ac proinde non pariant Actionem furci, patet ex *l. Respicendum. ff. de Penis*. Unde si per talia Furta læsis, postmodum fiat debita satisfactio mediante restitutione ablatorum, cessat in Foro externo omnis Actio poenalis & famosa. Quòd si hoc non fiat, ac proinde paterfamilias à domesticis, vel eorum familiaribus, nequeat rem ablatam recuperare; tunc is etiam Judicis auxilium implorare poterit, quo hi ad restitutionem compellantur. Quinimò si eorum Furta sint immodica, vel nimis multiplicata, etiam poenà corporali puniri solent; prout post Julium Clarum *lib. 5. Sentent. §. Furtum. n. 22.* notat Layman *cit. cap. 1. n. 4.*

Ad grave
Furtum Do-
mesticorum
requiritur
major
quantitas.

Quid de
Furto filij-
familias?

25. Resp. II. Certum videtur, ad Furtum grave Domesticorum non sufficere eandem quantitatem, quæ ad grave Furtum hominis externi sufficeret. Ita Lugo *disp. 16. de just. & jure, sect. 4. n. 63.* & alij communiter. Ratio est: quia respectu Domesticorum non ita facile invitus est paterfamilias, sicut adversus extraneos, ut patet ex communi sensu hominum.

26. Et quidem de filijsfamilias loquendo, parentes non ratio magis sunt inviti quoad modum, quàm quoad substantiam.

Et

Et fortasse (ut inquit Lugo *loc. cit. n. 76.*) displicet usus ipse in tali, vel tali materia; non tamen volunt semper graviter obligare filium ad culpam laethalem in ea acceptione, & multo minus ad restitutionem, postquam pecunia consumpta est.

27. Adde ex eodem Lugone *num. 77.* & alijs, quando filius in commodum & obsequium patris ultra suum debitum operatur, & lucratur, posse in mercedem sui laboris & obsequij (nisi aliunde praeteratur) aliquid accipere. Sed ne laxentur habent filijs ad Furta domestica, illud bene notandum est, quod dicitur Proverb. 28. *Qui subtrahit aliquid a patre suo, vel a matre, & dicit, hoc non esse peccatum, particeps homicida est.*

Præsertim operantis in obsequium patris?

28. Uxorem quod attinet, ea quidem graviter peccat, & quidem mortaliter, si summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ad ipsum pertinet, utpote qui ex ipsis tenetur providere familiae, ipso rationabiliter invito accipiat. In hisce tamen casibus multa sunt observanda.

Uxor furripiendo potest graviter peccare?

29. I. In huiusmodi Furtis major ad peccatum mortale requiritur quantitas, quam in alijs: hæc autem quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus & cæteris, dijudicanda est, num sit notabilis, & excedens notabiliter consuetudinem aliarum mulierum suæ conditionis, nec ne.

Quæ quantitas ad hoc requiritur?

30. II. Si uxor absumat in bonum familiae, in quod maritus ipse erat absumpturus, ipsa non obligatur ad quidquam restituendum; prout inter alios notat Gobat *tract. 5. Quinarius, cap. 22. n. 28.* Ratio est: quia nullo damno reali, & æstimabili, afficit hoc modo maritum; esto affecerit eum injuriâ, usurpando sibi ipsius officium, atque administrationem bonorum communium.

Quid si absumat in bonum familiae?

31. III. Si maritus ipse aut omnino invitus non sit, sed rogatus facile concederet, aut si irrationabiliter solum invitus, non peccat uxor aliquid ex ejusdem bonis furripiendo. Ratio est clara: quia aut maritus invitus non est, aut certe non rationabiliter invitus, uti supponitur; ergo uxor jam hoc ipso non committit Furtum in tali casu, prout liquet ex ipsa definitione Furti, de qua *num. 2. & seqq.*

Aut maritus non sit invitus, & c.

32. IV. Potest insuper uxor liberè donare ex bonis suis paraphernis, spectato Jure communi Cæsareo, ac nisi aliter inter virum & ipsam fuerit conventum, *l. Hac lege. C. de Pactis conventis.* Verùm de hoc jam alibi. (c)

Quid de Bonis paraphernis uxoris? (c) Tract. 7. Dist. 4. q. 2. n. 17.

Uxor potest
facere do-
nationes, ac
elemofy-
nas; quas?

33. V. Potest etiam uxor ex bonis communibus facere donationes, & elemofynas secundum consuetudinem aliarum mulierum suæ conditionis. Quod si vir vetet, videtur vetare excessum; alioquin foret irrationabiliter contrarius, seu inuitus: siquidem uxor non est mancipium viri, sed socia, habens etiam quandam auctoritatem administrationis, etsi viro subiectam, ne quid inordinate fiat; unde nequit ei maritus omnes donationes, etiam moderatas, & rationabiles, prohibere.

Item impen-
tas necessa-
rias pro tu-
sentatione
familia,

34. VI. Insuper potest uxor in suas, liberorum, totiusque familiae necessitates, atque adeo in victum, vestitum, medicinas, accipere, & convertere tantum, quantum teneretur maritus; posito, quod hic præ avaritia, vel ignorantia non subministret talia necessaria.

Aut avertio-
ne gravis
damni,

35. VII. Potest ulterius uxor eas alienationes facere, quas necessarias rationabiliter iudicat ad avertendum à marito grave damnum; siue temporale, v. g. morbum, mortem, carcerem, si præ avaritia vel ignorantia id negligat maritus (sicut fecisse Abigail, ad perpetuam ejus laudem legitur *1. Reg. c. 25.*) siue spirituale, largiendo elemofynas, ne Deus ipsum ob flagitia puniat, sed misericorditer convertat. Sic enim utilissimè gerit uxor negotium mariti, cujus damnum etiam redundaret in ipsammet uxorem; ac proinde is nequit rationabiliter esse inuitus.

Quid, si ma-
ritus sit dissi-
pator Bono-
rum com-
munium?

36. Addit Lessius *lib. 2. cap. 12. num. 87.* & Layman *lib. 3. tract. 4. c. 13. n. 7.* Quando maritus est dissipator bonorum communium patrimonij in potationes, largas donationes, vel mulieres, non prohiberi uxorem, si ita opus esse videatur, occultâ compensatione uti (eò, quod vir tali modo faciat injuriam uxori) aliquid de bonis mariti subtrahendo: dummodò caveat, ne soluto Matrimonio, propter ignorantiam factæ occultæ compensationis, restitutio dotis ipsi denuò fiat.

Ad Furtum
grave famu-
lorum ma-
jor requiri-
tur quanti-
tas,

37. Quantum attinet ad famulos & famulas, certum quodque est, plus requiri in ijs ad Furtum grave, quam in extraneis. Ratio est: quia domini sciunt, attentâ fragilitate humanâ non posse, moraliter loquendo, ita ab ijs administrari res domesticas sibi commissas, quin aliquid, præsertim in esculentis & poculentis, adhæreat manibus contrestantium: sicut, qui conducit operarios in vineam, supponit pro certo, uvas ab ipsis comedendas usque ad libitum & saturitatem, nec posse bovi trituranti os alligari.

38. Por-

38. Porrò, quænam quantitas sufficiat ad peccatum mortale in famulis & ancillis, à multis pendet circumstantijs, ac præsertim à liberalitate & tenacitate dominorum; quorum aliqui liberaliores sunt, nec volunt erga famulos juris rigorem exercere, sed humanâ & communi fidelitate contenti esse, dummodò cæteroquin sua munia exactè præstent.

39. Ne autem hujusmodi famulis laxentur habentibus ad Furta domestica, Innocentius XI. hanc inter alias, ordine 37. Propositionem damnavit: *Famuli, & famule domestica possunt occultè beneficiis suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario suo.* Et meritò dicta Propositio, sicuti jacet, ut minimum tanquam scandalosa, & in praxi perniciosa, damnata fuit, quia erat inductiva famulorum ad plurima Furta: eò præsertim, quòd iudicium de insufficientia salarii relinquebat ipsis famulis, qui stante quocunque dubio, ob naturalem erga seipsos affectum, facile pro se judicarent; cum tamen nemo possit esse iudex in propria causa. Accedit, quòd iniquum sit, patremfamilias, qui est in possessione suorum bonorum, superveniente dubio de sufficientia salarii, per occultam surreptionem à dicta suorum bonorum possessione deturbare, contra illud vulgatum: *In pari causa melior est conditio possidentis*, arg. c. In pari. de Reg. Juris in 6.

40. Quòd si verò luce meridianâ clarius sit, herum committere injustitiam, vel minuendo salarium ex justitia debitum, vel non solvendo mercedem pacto promissam, tunc dictæ Propositionis damnatio locum non habet: & poterit famulus in iudicio petere æqualitatem mercedis sibi debitæ; aut, si ex aliqua causa id obtinere nequeat, extrajudicialiter sibi occultè compensare. Jo. Cardenas in *Crisi Theologica ad Propositionem 37. Innocentij XI. num. 38. & seqq.*

Hæc unde colligenda? Propositio damnata, & ratio damnationis ejus.

Quid in casu manifestæ injustitiæ?

QUÆSTIO III.

De Cooperantibus ad Furtum, vel injustam Damnificationem.

41. Certum est, quòd contra septimum Præceptum Decalogi non tantum delinquatur per Furtum, aut Rapinam, injustè aliena surripiendo, aut violenter rapiendo; sed etiam per quamcunque injustam Damnificationem Proximi in bonis fortunæ. Dupliciter autem hoc potest contingere: pri-

Damnificatio injusta dupliciter fit.

Eeee 3 mò

mò immediatè, seu per seipsum id exequendo; ut si quis per seipsum furetur, aut rapiat violenter rem Proximi, vel ipsius bona damnificet. Secundò, mediatè cooperando ad tale Furtum, Rapinam, vel Damnificationem; ut mandando, consulendo, vel alio simili modo.

Novem genera cooperandi ad Furtum, vel Damnificationem.

(d) de hoc Quest. seq. n 60. & seqq.

42. Cæterùm horum modorum cooperandi ad Furtum, vel Damnificationem alterius, novem sunt genera, quæ non solum incurrunt reatum peccati cooperando ad tale injustum opus, sed etiam obligantur ad restitutionem in solidum (d) & hisce communibus versiculis aptè comprehenduntur:

Quilibet in solidum reddat prius injuriato.

Jussio, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus;

Participans, Mutus, Non obstans, Non manifestans.

Quorum priores sex modi positivè cooperantur ad Furtum, vel damnum injustum inferendum; tres autem posteriores negativè, id est, omittendo id, quod ex officio, atque justitia facere tenebantur. Omnes autem hæc personas, prædictis versiculis comprehensas, oportet breviter declarare. Itaque

Jussio, &

43. De *Jussione* in primis loquendo, hoc nomine ille significatur, qui ita jubet, ut alterius animum ad Furtum, vel Damnificationem injustam inferendam moveat: ut si pater filio, dominus servo, aut alijs personis sibi subditis, jubeat Furtum aut Rapinam facere, vel aliud damnum Proximo inferre. Talis secundum omnes non solum peccat jubendo opus pravum, sed etiam censetur causa damni illati per eum, qui ejus jussa sequendo damnum intulit; & consequenter etiam tenetur ad restitutionem injustè ablatorum, sive compensationem damnificatorum.

Consilium, quos denotet?

44. De *Consilio* nunc loquendo, sub Consilio seu Consulente comprehenduntur ij, qui suo pravo consilio permovent alterum ad aliquod malum, damnum sive maleficium, Proximis injustè inferendum. Huc pertinent adhortationes, preces, atque promissiones, ut alter exciteretur efficaciter ad damnum injustum inferendum. Et tales non solum peccant mortaliter, si fraude, vel culpâ latâ (ut vocant Theologi) iniquum consilium dederint, ex quo grave damnum Proximo subsequutum est, sed etiam tenentur ad restitutionem.

Quando Consulens tenetur ad restitutionem?

45. Intellige, si altero pravum consilium suum sequente, grave damnum re ipsâ sequatur: nam, si secus fiat, id est, si alter pravum consilium non sequatur, ac proinde consulens non fuerit efficaciter causa damni alicujus, etsi graviter peccaverit ratione

cione pravi affectus interioris, datique mali consilij, non tamen quidpiam tenetur restituere; eò quòd altero meliora consilia sequente, nullum inde damnum cuiusdam actualiter evenierit.

46. Dices. Nullus tenetur sequi consilium, quinimò explorare ac deliberare debet apud semetipsum, an illud sibi expediat, nec ne, *L. 2. ff. Mandati*; ergo non videtur, quòd Consulens unquam possit incurrere obligationem restituendi. Accedit *Reg. 62. Juris in 6. ibi: nullus ex consilio, dummodò fraudulentum non fuerit, obligatur*, cum concordantijs. Resp. I. retorquendo argumentum: ergo cum allata *Regula Juris* loquatur de consilio non fraudulento, secus erit dicendum de fraudulento; nam exceptio firmat regulam in oppositum.

Objectio
notabilis.

47. Resp. II. Argumentum, atque citatam Regulam, procedere de consilio dato circa contractus, vel quasi contractus: nam, si ex tali consilio, tamen non fraudulento, alteri illud exequenti, eveniat damnum, Consulens ei ad nihil tenetur, ob rationes dictas. Secus est de consilio dato circa maleficia, vel quasi, v. g. committendi Furtum, Homicidium: si enim ex tali consilio fuit damnum cuiusdam tertio efficaciter secutum, tunc in solidum tenetur Consulens, non quidem illi, cui consilium dedit (quia is scire debebat, id sibi non expedire) sed alteri, contra quem consilium dedit, quemque suo consilio efficaciter damnificavit. *Glossa ad cit. Reg. 62. Juris in 6.*

*Regula 62.
Juris in 6.
declaratur.*

48. Quoad *Consensum* adverte, quòd nomine Consensus in proposito intelligatur efficax approbatio, aut suffragium ad malum inferendum: veluti, si aliquis è Magistratu, Concilio vel Capitulo, præstet suffragium, & consensum ad inferendum bellum injustum, vel quodcumque damnum iniquum.

Consensus,
quid im-
portet?

49. Et dicitur notanter, *efficax approbatio, aut suffragium*; id est, tale, à quo pendet, ut res fiat, ita ut ex ejusdem efficaci influxu damnum injustum re ipsa subsequatur. Nam si à consensu tuo non pendeat, ut malum inferatur, nec ne, eò quòd auctoritatem nullam habeas, vel si absque tuo consensu jam alij æquales fuerint parati ad damnum inferendum, non censuris causa damni efficacax: ac proinde, licet juxta gravitatem excessus potueris peccasse mortaliter ob pravam voluntatem, qua consentiebas ad malum; nihilominus ad restitutionem, seu damni reparationem non teneberis, quia per te re ipsa nullum efficaciter damnum illatum est. Et ex hoc innumeri casus possunt resolvi.

Et quando
censetur
efficax?

Palpo, quis,
& quando
teneatur ad
restitutio-
nem?

50. Quoad *Palponem* sciendum, quòd nomine Palponis, seu Palpantis, intelligatur adulator laudans damnificantem, aut scelus patraturum commendans, sic quòd ex hoc alter moveatur ad damnificandum. Huc pertinet exprobratio ignaviæ, quòd quis, v. g. injuriam acceptam nolit ulcisci, ac hujusmodi. Et talis non solum peccat juxta gravitatem materiæ, pravæque intentionis; sed etiam tenetur ad recompensationem gravis damni illati, quando ex tali adulatione, laudatione, aut exprobratione ignaviæ, alter efficaciter excitatur, atque impellitur ad maleficium perpetrandum. Ratio est clara: quia talis Palpo est causa efficax damni illati, nam sine tali palpatione, (uti supponitur) damnum alter non intulisset.

Recursum,
quid, &
quomodo
fiat?

51. Per *Recursum* intelligitur hic, quicumque refugium, aut securitatem, vel quodlibet receptaculum præbet malefactori, ex quo is movetur ad inferendum damnum. Et hæc asecuratio potest fieri vel receptando personam, vel rem ablata, aut ejus instrumenta occultando, aliisque similibus modis, quibus alter animatur, atque efficaciter movetur ad inferendum Proximo malum, vel omittendam debitam restitutionem.

Participans,
dupliciter
fit.

52. Quoad *Participantem* est notandum, dupliciter aliquem posse esse participem, seu participantem damni illati. I. Quia participat de re injustè ablata, utputà quia est particeps prædæ: & hac ratione præter peccatum, quod incurrit, tenetur ad restitutionem pro ea parte, quæ ipsi obvenit. II. Si quis participet in ipsa actione mala, & injusta; ut si quis adjuvet furem ad furtum perpetrandum, v. g. scalas apponendo, vel ipsas furem ascendente sustinendo, excubias agendo, prædam asportando, aut similes actiones exercendo, quæ in talibus circumstantiis proximè juvant ad peccatum. Additur, *Quæ in talibus circumstantiis proximè juvant ad peccatum*: nam secus dicendum, si opus illud de se indifferens sit, simulque proximè non juvet ad peccatum alterius, neque fiat ad cooperandum inferenti injuriam damnum, sed ob alium rationabilem finem, v. g. ad reddendum licitum obsequium jure cuiusdam debitum. (e)

(e) *Ad-
de dicta
Tract. 4.
Dist. 7.
Quest. 2.
n. 23. &
24.
Mutus.*

53. Quod attinet ad reliqua tria, nempe ly *Mutus*, *Non ob-
stans*, *Non manifestans*, quibus indicantur negativè concurrentes ad furtum, aut aliam injustam Damnificationem, imprimis per *Mutum* intelligitur ille, quid, ad quod ex officio tenebatur; omittit præcipere, si erat Superior; consulere, si Consultor; cla-

clamare, aut strepitum facere, si erat Custos rei, ad damnum impediendum.

54. *Non obstitans* dicitur, qui omittit operam vel operam, quam poterat damnum impedire, & quam officio tenebatur navare: ut Princeps, Magistratus, Præpositi viarum, & similes.

Non obstitans &

55. *Non manifestans* denotat eum, qui, cum ex officio teneatur, omittit manifestare malefactorem; idque sive ante factum, quando damnum erat impediendum; sive post factum, quando id est resarciendum: ut Custos rei alienæ custodiendæ deputatus.

Non manifestans, quis?

56. Et quidem certum est, quod tales peccent juxta gravitatem suæ negligentiae, damnique inde sequentis: utpote cum ex officio teneantur impedire damnum, simulque illud impedire commodè possint, uti supponitur. Quinimò tales etiam suo modo tenentur ad restitutionem ratione damni ex sua taciturnitate, vel non resistentia Proximo emergentis, prout amplius patebit ex dicendis *Quæst. seq.* Hinc sic

Et quomodo peccent, ac restituere teneantur

QUÆSTIO IV.

De Restitutione, atque ordine in ipsa servando, circa bona Fortunæ.

57. **Q**uæritur I. Quid sit Restitutio, & ex quibus causis oriatur. Resp. I. *Restitutio* (sic dicta, quasi rei in statum pristinum *statutio*) quantum ad propositum, est actus Justitiæ, quo fit rei alienæ redditio, vel damni injustè illati compensatio. Ita in re communis.

Restitutio, quid?

58. Porro Restitutionem esse ad salutem necessariam de præcepto, patet ex illo Decalogi: *Non furtum facies*. Quia ejusdem rationis est, furari, & decinere rem alienam invito rationabiliter domino, dum reddi potest. Hinc S. Augustinus, *Epist. 54.* ac refertur c. Si res aliena. 14. q. 6. ait: *Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur: si autem veraciter agitur, non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Sed ut dixi, cum restitui potest. Hæc ille.*

Est necessaria ad salutem.

59. Resp. II. Duæ generatim circa bona Fortunæ, sive res temporales exteriores, sunt radices, seu causæ Restitutionis: una ex parte rei acceptæ, seu possessæ, quæ domino suo reddi debet; altera ex parte injuriæ acceptationis, sive damnificationis.

Duæ generatim sunt radices seu causæ restitutionis, quis, quæ?

ffff

nis. Ratione prioris capitis tenetur quis restituere rem depositam, vel commodatam, ac huiusmodi, quando postulatur à domino, vel tempus præstitutum elapsum est. Ratione posterioris capitis non solum tenetur fur restituere verò domino rem furtivam, sed etiam injustè Proximum damnificans recompensare damnum illatum, & quidem in solidum, juxta Doctores communiter, & patet ex versiculis *num. 42. relatis*. Sed occasione horum

Obligatio restituendi in solidum, quid?

60. Quæritur II. Quid sit Obligatio restituendi in solidum? Resp. cum communi. Per *Obligationem restituendi in solidum* intelligitur illa, qua quis efficaciter ad furtum, vel damnum cooperans, obligatur ad restituendum, seu solvendum totum, si alij sive principales, sive cooperantes, non solverint. Quòd si unus eorum prius illi, qui passus est damnum, restituat, ceteri liberantur à debito Restitutionis in comparatione ad ipsum damnificatum (alioquin enim idem damnum sæpius eidem deberet resarciri, quod non exigit Justitia) adhuc tamen iidem tenebuntur pro rata portionis, quæ eos contingit, partem suam refundere illi, qui damnificato totum damnum prior compensavit, atque restituit. Scotus *4. dist. 15. quest. 2. §. De quarto*, & alij.

Qui omnes teneantur restituere ratione injustæ acceptionis, vel Damnificationis?

61. Quæritur III. Quinam ratione injustæ acceptionis, vel Damnificationis bonorum Fortunæ, teneantur restituere? Resp. I. Omnes illi tenentur ad Restitutionem in solidum, qui suâ iustione, consilio, consensu, vel alio ex prædictis novem modis fuerunt causa efficax damni injustè illati. Ita communis; idque desumitur tum ex illo D. Apostoli, Rom. 1. *Non solum qui talia agunt, sed etiam qui consenserunt facientibus*. Tum ex c. Notum sit, 2. q. 1. ubi dicitur, quòd *facientem, & consentientem par poena constringit*. Tum tandem ex eo: quia omnes illi supponuntur fuisse causa efficax damni illius; nam, si vel talis iustio, aut consilium pravum non fuit in opus deductum, altero meliora consilia sequente; vel saltem non fuit causa efficax damni, utpote independentè à tali consilio illati, nulla ex parte eorum oritur obligatio Restitutionis. (f) Unde ille vulgatus versiculus, supra jam relatus, & loquens de omnibus prædictis novem damnificantium generibus, sic de illis pronuntiat:

(f) *Ut sæpius dicitur in Quæst. præc.*

Quilibet in solidum reddat prius injuriato.

Et hinc meritò Innocentius XI. sequentem inter alias, ordine 39. Pro-

Pro-

Propositionem damnavit: Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem.

62. Resp. II. cum Lesio lib. 2. cap. 13. num. 32. & alijs, quod ad priores quinque modos attinet, nempe *Consulens, Mandans, Consentiens, Laudans, & Receptans* (de sexto modo, nempe de *Participante*, jam dictum est n. 52.) tenentur ij ad reparationem totius damni in solidum, si totius damni illati causa fuerunt; vel partis, si partis tantum illati damni causa extiterunt. Hinc sequitur, quod si volenti furari decem, efficaciter jussisti, suassisti, &c. ut acciperet alios decem, tenearis tantum ad decem: si vero is efficaciter non intenderat quidpiam furari, ad tuum autem consilium furetur viginti, illo non restituyente teneberis totos viginti restituere, eò quod causa efficax fueris totius damni per Furtum illati: & sic de similibus discurrendum.

63. Resp. III. Quod ad ceteros tres modos attinet, qui negativè cooperantur ad damnum Proximi tanquam *Mutus, Non obfians, Non manifestans*: isti tunc solum obligantur, dum ex officio tenentur ad impediendum Proximi damnum, idque ex culpa gravi non impediunt. Lessius ibidem n. 69. & seq. cum communi. Additur notanter, dum ex officio tenentur: nam qui non obligatur ad impediendum damnum Proximi ex officio, licet teneatur ex Charitate, ac proinde non impediendo peccet, non tamen tenetur damnum resarcire; cum violatio Charitatis non inducat necessitatem Restitutionis, sed solum violatio obligationis Justitiæ, juxta Doctores passim.

64. Quæritur IV. Quo ordine teneantur prædicti ad Restitutionem faciendam? Ubi per *Ordinem* non intelligitur prioritas temporis: omnes enim suo modo, & nisi aliunde excusentur, obligantur statim facere Restitutionem post Furtum, vel damnum Proximò injustè illatum, quamprimum fieri potest; cum præceptum non retinendi rem alienam injustè, & consequenter restituendi, sit negativum, sicque obliget semper & pro semper. Unde per *Ordinem* intelligitur hic prioritas quoad gravitatem criminis, & obligationis.

65. Resp. I. Si aliquid Proximo injustè est ablatum, primo loco, & ante omnes tenetur is restituere, ad quem res furtiva pervenit. Ratio clara est: quia talis obligatur ratione rei alienæ apud ipsum existentis, quæ obligatio est summa; nam quælibet res transit cum suo onere: simulque res aliena, quamdiu extat in specie, per se debetur, semperque clamat, ut dici solet.

Ffff 2

Quod

Causa totius damni tenetur restituere totum, causa partis partem.

Quid de tribus modis negativè cooperantibus?

Quo ordine singuli teneantur ad Restitutionem? Per Ordinem, quid intelligatur?

Retinens rem alienam primo loco tenetur.

Quòd si is rem jam consumpserit, neque habeat aliunde, unde restituat; tunc altero loco tenetur Jubens, tertio Executor, & postmodum alij, ut in simili mox dicitur.

Quis ordo
in Restitu-
tione ob
Damnifica-
tionem in-
justam?

66. Resp. II. Si verò nihil ablatum est, sed tantummodo damnum Proximo injustè illatum, primo loco tenetur is damnum resarcire, qui coëgit, vel fraude induxit, aut alteri imperavit damnum illud inferre, cui alter non fuit ausus contradicere; ut si Dux belli injusti imperet militi, ut occidat, incendat, spoliect. Idem dicendum de eo, qui suo nomine procuravit fieri maleficium, seu injustam Damnificationem. Ratio utriusque partis est: quia talis causa est primaria, movens cæteras, ac proinde tenetur ante alias ad Restitutionem. Imò ob hanc rationem notant Doctores, quòd si talis restituat, aliæ concause secundariæ non teneantur eidem quidquam refundere. Secundo loco tenetur Executor, in quantum fuit executor Furci, vel damni injustè illati. Tertio loco tenentur cæteri, qui consilium ad illud dederunt, qui consenserunt, laudaverunt, aut recursum vel obsequium præstiterunt.

Si res furti-
va casu pe-
reat apud
furem, ad-
huc is resti-
tuere tenetur.

67. Quæritur V. Utrum, si res furtiva pereat apud furem, is adhuc teneatur ad Restitutionem? Resp. Si res furtiva, vel aliàs injustè parta, casu pereat, nihilominus is, qui abstulit, tenetur ad Restitutionem pretij; nisi ea similiter fuisset certò peritura apud dominum. Prior pars est D. Thomæ 2. 2. q. 62. art. 6. & communis Doctorum. Ratio est: tum quia Restitutio ad hoc ordinatur, ut illi, qui per actionem injuriosam minus habet, suppleatur. Tum quia Restitutio generatim oritur vel ratione rei alienæ, vel ratione injustæ acceptionis, sive Damnificationis; atqui hæc in proposito intervenit; ergo.

Nisi simili-
ter perisset
apud domi-
num.

68. Additur, nisi ea similiter fuisset certò peritura apud dominum, utputà inundatione aquarum, vel justà incursione hostium, aut hujusmodi. Nam tunc non teneri furem, aut iniquum rei alienæ occupatorem ad Restitutionem, censent Covarruvias part. 2. in c. Peccatum, §. 6. n. 1. Lessius lib. 2. cap. 12. n. 92. Sylvester, & alij, contra quosdam oppositum tenentes: quia si res certò apud dominum æquè peritura fuisset (secùs si de hoc sit dubium) nullum notabile detrimentum eidem accidit, eò quòd perierit apud furem, vel iniquum illum detentorem, & non potius penes ipsum dominum.

Restitutio,
cui facien-
da?

69. Quæritur VI. Cui facienda sit Restitutio? Resp. cum Doctore Subtili in 4. dist. 15. q. 2. & communi aliorum, ponendo quasdã

re-

regulas generales, quæ desumuntur ex Jure Canonico c. Cum tu. de Usuris: ubi circa restitutionem usurarum (& eadem ratio est de alijs malè ablati) habetur statutum, Quod ij, qui usuras extorserunt, cogendi sunt eas his, à quibus extorserunt, vel eorum heredibus restituere; vel his non superstitibus, pauperibus erogare; dummodo in facultatibus habeant, ut ijs eas possint restituere: cum juxta verbum Beati Augustini, non remittatur peccatum, nisi restituatur ablatum. Illi autem, qui non habent in facultatibus, unde usuras valeant restituere, non debent ullâ penâ multari; cum eas nota paupertatis evidenter excuset. Hæc Pontifex loc. cit. Unde ista applicando ad nostrum propositum, sic

70. Regula I. Restitutio est facienda ipsi damnificato, si possibile est: id est, si, qui damnum intulit, novit eum, & habeat ipsum præsentem, vel eidem mittere possit absque majori incommodo, quàm illud, quod mittendum est, esset utile ipsi, cui mittitur. I. Regula quoad hoc.

71. Regula II. Si non sit possibile Restitutionem ipsi damnificato facere, quia ipse mortuus est, aut absens, restituendum erit ejus hæredibus, seu propinquis. Nam Lege Naturæ præsumitur, quod damnificatus in casuali impotentia potius velit Restitutionem fieri suis hæredibus, seu propinquis, utpote quibus Jure naturali magis conjunctus est, quàm alijs extraneis. II. Regula.

72. Regula III. Si neutrum horum fieri potest, vel quia tam ipse, quàm ejus propinqui nesciuntur, aut jam mortui sunt, vel quia majores sumptus essent ponendi in mittendo, quàm illud valeat illi, cui mitti deberet; restituendum erit pauperibus vice illius. III. Regula.

73. Quæritur VII. Quando facienda sit Restitutio? Resp. Restitutio, quando facienda? Restitutio regulariter loquendo, & nisi adsit alia causa rationabiliter excusans, statim facienda est, quamprimùm commodè fieri potest. Ita communis, & ratio est. Quia restituere est actus præcepti negativi, quo tenemur non detinere alienum domino rationabiliter invito; ac proinde obligat semper, & pro semper. Unde sicuti tenemur, ab alio quocunque actu peccati mortalis cessare statim, ita etiam ab injusta detentione rei alienæ.

74. Dicitur, domino rationabiliter invito. Nam si esset impedimentum ad tempus legitimè excusans Proximum à facienda Restitutione, ipse, cui res injustè ablata est, vel non erit invitus, vel saltem non rationabiliter, quod alter differat Restitutionem exteriorem ad aliquod tempus opportunius. Unde talis, suppositâ Quid in casu impedimenti temporalis?

QUÆSTIO V.

Ex qua culpa oriatur obligatio Restitutionis ratione damni dati?

Damnificatio, quid?

Præsens Quæstio potissimùm procedit de Damnificatione non lucrosa, sive damno dato absque eo, quòd aliquid commodi, seu lucri, exinde perveniat ad damnificantem: atque definiri solet, quòd sit jactura data in bonis externis Proximi absque eorum usurpatione. Et per hoc ejusmodi injulta Damnificatio differt, saltem materialiter, à Furto & Rapina, aliisque iniquis usurpationibus; eò quòd fur, vel iniquus invasor rem alienam sibi vendicat, atque inde lucrum capturus in usum suum accipiat: secùs fit in damno dato, utpurâ si quis ædes vel segetes Proximi incendat, ejus animalia interficiat, &c.

Ex varijs modis accidere potest.

76. Cæterùm hujusmodi Damnificatio in rebus externis Proximi, primùm dupliciter potest accidere: videlicet uno modo, destruendo illi id, quòd actualiter aut virtualiter habet, v. g. domum incendiando, animalia ejus in tenera ætate occidendo, recentes arborum plantationes eradicando, &c. Altero modo, impediendo eum, ne aliquod bonum consequatur, ad quòd adipiscendum spem concepit. Deinde id fieri potest cum vel sine culpa aliqua Theologica, aut Civili, sive lata, sive levissima. (g) Et tandem damnificatio illa contingere potest extra officium, & contractum; aut in officio, seu interveniente aliquo contractu, v. g. Commodati, Depositi &c. Et de his omnibus modis per ordinem restat dicendum.

(g) Vide de his Tract. 8. Dist. 2. n. 34. 35. & 36.

Si nulla culpa intervenit, ob damnum datum nemo regulariter restituitur.

77. **CONCL. I.** Regulariter loquendo, & in Foro tum externo, tum conscientia, nemo tenetur ad Restitutionem ob damnum alteri subsecutum vel illatum, si nulla culpa Theologica, aut Juridica intervenit. Ita in re communis. Sic nemo tenetur de damno dato rebus hostilibus in bello justo, vel illato ad se defendendum cum moderamine inculpatae tutelæ, aut quòd dat Judex exequendo munus suum in puniendis Reis, & hujusmodi, prout aliunde liquet.

78. Dein-

78. Deinde hoc idem dicendum, si casu fortuito, atque sine omni culpa Theologica, & Civili, damnum datum fuit : ut si infans, vel furiosus, qui est incapax culpæ, damnum intulit, c. *Illud relatum*. 15. q. 1. & l. *Sed & si*. ff. ad *Legem Aquiliam* : nam quia tales doli capaces non sunt, damnum ab eisdem illatum reputatur inter casus fortuitos, nisi culpa alicujus alterius præcesserit.

Quid, si infans aut furiosus damnum intulit ?

79. Tandem generaliter, si quis aliquid operetur, v. g. in loco deserto emittat sagittam, adhibita omni diligentia, ne cuiquam damnum eveniat, & tamen non obstante omni sua cautela nihilominus alteri damnum sequatur, non tenetur restituere : quia aberat omnis culpa ex parte ejus. Unde *cap. ult. de Injurijs & damno dato*, Pontifex sic ait : *Sanè, licet qui occasionem damni dat, damnum videatur dedisse : secus est tamen in illo dicendum, qui ut non accideret, de contingentiis nihil omisit.*

Aur adhibita fuit omnis cautela, ne damnum sequatur ?

80. Additur notanter in Conclusionem, *regulariter loquendo*. Fallit enim hoc, si animal tuum absque alia culpa tua damnum intulit, ut puta percutiendo, vel occidendo animal Proximi, aut segetes depascendo : teneberis enim damnum illatum resarcire, nisi tali obligatione te ipsum eximere velis, tradendo animal vivum, quod damnum intulit, pro occiso, aut pro damno per illud illato, *cit. cap. ult. de Injur. & damno dato*, junctâ *L. 1. ff. Si quadrupes pauperiem &c.* Insuper, si res apud aliquem sit ex contractu, v. g. Commodati, atque expressè de hoc conventum fuerit, tenebitur is etiam de casu fortuito ; prout alibi dictum.

Quid, si animal damnum intulit ?

Illud relatum

(h) *Tract. 8. Dist. 2. n. 37. & 38.*

81. CONCL. II. Qui dolo vel fraude damnum dedit, certum est, quod peccet mortaliter, atque sub gravi culpa ad Restitutionem teneatur, si quantitas rei damnificatæ ad quantitatem notabilem ascendat : imò talis injustè damnum inferens rem alienam destruendo, vel deteriorando, tenetur restituere non solum damni dati valorem, sed etiam lucrum cessans, ac quodlibet aliud damnum ex illa injulta læsione causatum. Ita communis. Nam lex Justitiæ, quæ læditur, horum omnium recompensationem exigit, ut injustè damnificato satisfiat.

Dolo vel fraude damnum inferens, ad quid teneatur ?

82. CONCL. III. Loquendo de bonis primùm consequendis, si quis directè (hoc est, intentione damnificandi Proximum) eundem metu injustè incusso, fraude vel dolo, impedit à consecutione alicujus boni, v. g. Officij sive Beneficij, sibi ex justitia necdum debiti, sed solum ex liberalitate alterius conferendi :

Quid, si quis dolo aut fraude aliud impedit à consecutione alicujus Boni ?

te-

tenetur quidem eidem ad aliquam restitutionem, non tamen obligatur ipsi restituere totum illud bonum, neque valorem eidem æquivalentem, sed aliquam duntaxat portionem, pro ratione illius spei consequendi dictum bonum. Ita Scotus 4. dist. 15. q. 2. ad ultimum principale. Cavellus in Scholio ibidem, & alij. Ratio prioris partis est: quia, licet alter jus necdum habuerit ad rem, quam alius ex mera liberalitate collaturus fuisset; jus tamen habuit, ne per media illicita & iniusta, videlicet per vim seu metum injustè incussum, fraudem aut dolum, ab ejusdem consecutione impediatur: unde si quis eum taliter injustè impediat, tenetur ipsi ad recompensam pro ratione valoris spei, qua sperabatur illius boni consecutio. Altera pars ex eo patet: quia multum interest inter habere, & propè esse; ergo.

Quid, si hoc
accidit abs-
que vi, dolo
aut fraude?

83. CONCL. IV. Quod si quis impediatur à consecutione alicujus boni sine vi, metu, fraude aut dolo, idque fiat non ex animo nocendi Proximo, qui impeditur, sed ex intentione proprii commodi, vel alterius amici, ad nullam tenetur Restitutionem. Ita cum Doctore nostro *loc. cit.* Matrius *disp. 9. Theol. Mor. n. 35.* & alij.

Corollarium,

84. Hinc si quis sciat, testatorem velle Legatum alijs relinquere, & precibus ab illo obtineat, ut voluntatem suam mutet, & potius sibi aut suo consanguineo relinquat, nulla hinc confurgit obligatio restituendi: quia hoc totum fit sine ulla fraude, dolo, metu, aut alia injustitia; simulque quilibet habet jus procurandi sibi bonum, servatis circumstantijs justis & honestis.

Aptissima
declaratio
premissarum
Conclusio-
num,

85. Hoc ipsum Doctor Subtilis *loc. cit.* paucis verbis, simulque aptissimo exemplo, amplius declarat, dicens: *Si quis tantummodo propria utilitati intendebat providere, & sic procurat sibi, & ex consequenti alius præter intentionem illius damnificatur, iste ad nihil tenetur illi: quia licet unicuique sibi ipsi providere, alio neglecto. Confirmatur hoc per illud l. 1. §. Idem ajunt. ff. de aqua pluviali arcend. Si præscindo venas in fundo meo, per quas derivabatur aqua ad puteum alterius, intentione nocendi sibi, teneor ad restitutionem damni. Sed si hoc facio sine fraude, intendens consulere propria utilitati, ut quia mihi est utile facere murum, qui non potest convenienter fundari sine præcisione illarum venarum, non damnifico alium: quia jus habeo faciendi utilitatem meam in fundo meo. Et ff. de regul. jur. Nemo damnus facit, nisi qui illud facit, quod facere jus non habet. Iste autem habet jus procurandi sibi beneficium servatis circumstantijs justis & honestis. Hæc Scotus.*

86. CONCL.

86. CONCL. V. Quinec ex officio, nec ex contractu obligatus est ad alterius damnum præcavendum, pro Foro conscientiae solum tenetur ad Restitutionem damni, si noceat ex culpa Theologica, non autem ob culpam merè Civilem levem, vel levissimam. Prior pars est communis inter Doctores, quamvis iidem postmodum in hoc dissentiant, utrum ad inducendam obligationem gravem restituendi in Foro conscientiae, sufficiat culpa Theologica venialis, vel requiratur mortalis.

Inferens damnum ex officio & contractum, ex qua culpa tenetur restituere?

87. Et quidem sufficere culpam Theologicam venialem, probabilius censet Layman lib. 3. tract. 3. part. 1. cap. 6. num. 4. eò quòd altera radix obligationis restituendi, sit injulta acceptio, si vel læsio: sed qui per venialem injuriam damnum infert, reverrà alterum injustè lædit; ergo. Oppositum nihilominus tenet Lessius lib. 2. cap. 7. n. 29. post Sorum, & alios, idemque probabile censet cit. Layman: nam, quando duntaxat culpa venialis intercessit, v. g. ob imperfectam animi considerationem, actus ille in genere moris, atque injuriæ non est perfectus: atqui actus in genere moris, & injuriæ imperfectus, utputà elicitus cum imperfecta advertentia rationis, non potest esse causa obligationis gravis atque perfectæ in eodem gehere, pro Foro conscientiae; ergo. Addit tamen idem Lessius, quòd quando damnum illarum grave est, ordinariè loquendo culpa, sive negligentia qua commissum est, censetur mortalis; nisi aliunde coniter non esse.

An tunc sufficiat culpa Theologica venialis, vel requiratur mortalis?

88. Cæterum per culpam Theologicam, & peccatum propriè dictum, tunc censetur quis damnum intulisse, quando vel ex directo nocendi proposito, absque iusta causa damnum intulit; vel quando perspecto damni inferendi periculo, actione aliquà non abstinuit, cum potuisset ac debuisset abstinere; vel quando damnum inferri non impedivit, cum potuisset, atque ad hoc ex Justitia tenebatur, prout desumitur ex cap. ult. de Injurijs & damno dato.

Per culpam Theologicam, quando censetur damnum intulatum?

89. Altera pars Conclusionis est cit. Lessij n. 24. Lugonis disp. 8. de just. & jure, sect. 3. & 4. ac aliorum. Ratio est: quia nemo tenetur in suis actionibus majorem diligentiam adhibere, ad hoc, ut non censetur alterum injustè lædere, quàm communiter homines eiusdem professionis, in talibus præstare solent, ne sibi, vel alijs noceant: sed qui admittit culpam civilem levem (idem à fortiori dicendum de culpa levissima) omittit diligentiam, quam communiter homines talis conditionis non

Ex sola culpa civili levissimæ non oritur obligatio restituendi pro Foro conscientiae.

Gggg

ad

adhibent; hi enim communiter non solent esse diligentiores, aut diligentissimi; ergo. Unde fit, quod ejusmodi damnum potius censeatur casuale & fortuitum, quam ipsi voluntarium, saltem in Foro conscientie.

Secus pro
Foro exter-
no.

90. Dicitur notanter, *in Foro conscientie*. Nam secus est dicendum in Foro externo: qui enim ex negligentia merè civili, sive ea sit culpa levis, sive levissima, damnum intulit, in Foro externo per Actionem ex Lege Aquilia de damno dato, ad integram ejus recompensationem compelli potest; prout habetur *cit. cap. ult. de Injurijs & damno dato. ibi: Si culpa tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, seu alijs irrogantibus opem fortè tulisti, aut hac imperitiâ tuâ sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet; nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere. vel jacturam.* Concordat Jus Civile *L. 2. & seqq. ff. ad Legem Aquiliam, & alibi.*

Ratio di-
versitatis,

91. Verùm hæ Leges, ceu nimis rigidæ, & in Foro animæ vix practicabiles, in hoc cum tanto rigore non videntur receptæ: ac proinde in Foro conscientie, ante condemnationem Judicis, ad nihilum obligatus esse censetur, qui absque culpa Theologica, sive peccato injuritie, per culpam civiliter duntaxat ætimate, fuit causa cujuspiam damni subsecuti, nullo præcedente contractu. Siquidem tibi dictarum Legum, nec non & boni communis emolumento abundè satisficit, sufficienterque providetur, eò quod prædictæ personæ in Foro externo, & post sententiam Judicis etiam in Foro conscientie, ad damnum refarciendum obligentur.

Ac notabilis
instantiæ
solutio.

92. Dices. Si talis non tenetur in conscientia ante sententiam Judicis, ergo neque post ipsam tenebitur, quin potius ejusmodi sententia erit injurta. Resp. negando consequentiam: nam cum ejusmodi Leges, volentes refarciri damnum etiam ex culpa levi, atque levissima datum, justissimis de causis, atque intuitu totius boni communis latæ fuerint; partim, ut quilibet amplius invigilet, ne suâ vel suorum culpâ damnum aliquod Proximis inferatur, sicque pax communis, & publica civium quies, atque indemnitas bonorum suorum conservetur; partim, ut præcaveatur innumeris fraudibus, & malitijs hominum, quæ in Foro externo sunt difficilioris probationis: sententia Judicis conformiter dictis Legibus lata meritò etiam in Foro conscientie obligat, non obitante, quòd ante eam necdum adfuerit talis obli-

obligatio refarciendi damnum ex culpa merè Civili levi, vel levissimâ, & sine omni culpa Theologicâ illatum.

93. CONCL. VI. Loquendo de obligatione restituendi ex damno in officio dato, nemo tenetur in Foro conscientiae ad reparandum damnum ex culpa duntaxat levi, aut levissima in officio commissa, sed duntaxat ex culpa lata, quæ Theologicè sit gravis & mortalis. Ita Lessius lib. 2. cap. 7. n. 31. & alij. Ratio est, quæ supra: nemo enim tenetur in officio suo esse diligentior, doctior, ac prudentior, quàm ejusmodi homines passim esse solent.

94. Infertur proinde, quòd Magistratus, Medicus, Advocatus, Architectus, & hujusmodi Officiales, in Foro conscientiae immunes sint à culpa atque obligatione restituendi, si eam habeant, adhibeantque doctrinam, prudentiam, ac diligentiam, quæ passim alijs ejusmodi officij communis est. Unde si contingat, Advocatum cadere causâ, eò quòd non præstitit, quòd doctissimus & diligentissimus præstitisset, fecit tamen bonâ fide, quòd solent diligentes & docti in similibus præstare, non tenetur ad aliquam Restitutionem. Idem dicendum de Medico, Architecto, Magistratu, & alijs hujusmodi.

95. Excipe tamen, nisi quis ad extraordinariam diligentiam sese obligasset, profitendo se diligentiorum ac peritiorum alijs, & hac ratione eum, qui talem quærebat, ad se pertraxisset. Tunc enim tenetur ex culpa levi, & levissima, secundum quantitatem culpæ: quia eo ipso summa diligentia, saltem implicite, deducta fuit in pactum.

96. Tandem quæ sit obligatio restituendi ex Contractu, v.g. Commodati, Depositici &c. superius (i) in proprio loco dictum est.

Q U Æ S T I O VI.

De causis excusantibus à Restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

97. Causas excusantes à Restitutione plures adducunt Doctores, adeò ut Lessius lib. 2. de just. & jure, cap. 10. n. 1. post Jo. Medinam enumeret duodecim, Gregorius à Valentinia quindecim, & Reginaldus lib. 1. cap. 13. n. 250. sedecim adducat. Earum principiores sunt, quæ sequuntur.

G g g g 2

98. Pri-

Quæ sit obligatio restituendi ob damnum in officio datum?

Corollaria

Limitatio circa profitentes extraordinariam diligentiam.

De obligatione restituendi ex contractu, remissivè.

(i) Tract. 8. Dist. 2. q. 4. per totum.

Causæ excusantes à Restitutione, variae.

1. Impotentia, seu inopia debitoris.

98. Prima causa excusans à Restitutione, est *Impotentia*, seu inopia debitoris. Hæc ab omnibus Doctoribus admittitur, & ratio clara est: quia ad impossibile nemo tenetur. Unde D. Augustinus, relatus *can. Sires aliena. 14. q. 1.* notanter ait: *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum: sed, ut dixi, cum restitui potest. Plurimumque enim qui aufert, amittit sive alios patiendo malos, sive ipse male vivendo: nec aliud habet, unde restituat. Huic certe non possumus dicere, Redde, quod abstulisti.* Hæc S. Augustinus.

Per hanc suspenditur, non autem extinguitur obligatio restituendi.

99. Circa quod notandum I. cum communi, per dictam Impotentiam, seu inopiam debitoris, suspendi quidem obligationem restituendi, non autem penitus extingui. Unde excusat non omnino, sed duntaxat ad tempus, quamdiu videlicet durat illa impotentia: nam quando quis est impotens, pro tunc quidem non tenetur, cum restituere non possit; tenebitur tamen postea, si ad pinguiorem fortunam pervenerit, prout habetur *c. Odoardus. de Solution.*

Limitatur in casu extremæ necessitatis.

100. Excipitur tamen is, qui in extrema necessitate quidpiam accepit, atque consumpsit; utputà panem, vel aliud quidpiam ad victum, vitamque conservandam necessarium: talis enim, juxta satis communem Doctorum, non tenetur restituere, etiamsi postmodum perveniat ad pinguiorem fortunam. Ratio est: quia in extrema necessitate sunt omnia communia; ergo accipiens, & consumens alienum in actuali extrema necessitate constitutus, re ipsa alienum non consumpsit, sed id, quod sibi cum altero tunc erat commune: & consequenter eam necessitate transacta, ad nihil tenetur alteri ex Justitia.

Nisi quis alienum ante eam accepisset;

101. Dicitur notanter, *accipiens, & consumens alienum in actuali extrema necessitate.* Nam, si quis alienum accepit ante illam extremam necessitatem, non liberatur ab obligatione, deinceps, postquam devenerit ad pinguiorem fortunam, reddendi æquale: quia ista obligatio ortum habuit ab illa injusta acceptione, quæ per supervenientem extremam necessitatem non est extincta, sed sopita. Scotus *4. dist. 15. q. 2. ad 5.*

Aut res ablata post eam adhuc extaret.

102. Deinde, si res ablata non fuerit consumpta in ipsa necessitate, sed post eam adhuc extet, tenetur quis eam reddere. Unde accipiens equum alterius, ut manus inimicorum evadat, vitamque salvet, cessante hoc periculo tenetur equum restituere: nam ad illam necessitatem sublevandam non fuit necessarius ipsemet equus, sed solum usus ejus; & consequenter, cum res adhuc extet in specie, oportet eam reddere: quia extrema

ne-

necessitas non tribuit jus ad amplius, nisi quantum opus est ad eam superandam. Lessius lib. 2. cap. 16. n. 3. & communis.

103. Notandum II. conformiter Scoto cit. q. 2. §. de quin-
to scilicet &c. paucis hanc materiam subtiliter pertractanti, quem alij communiter sequuntur, quod necessitas non solum extrema, quando, si debitor restituat, fame v. g. periturus est; sed etiam gravis, quando, si restituat, vitam difficulter sustinebit, vel statu suo justè, & non per rapinam, vel usuras, neque per alia media illicita acquisito excidet, facultatem præbeat saltem differendi Restitutionem, aut paulatim & per partes restituendi. Ratio est: quia quilibet rationabiliter (subdit Scotus) debet magis velle, quod vitetur magnum incommodum proximi restituentis, quam modicum incommodum suum, vel nullum in illa modica dilatione restituentis. Hæc ille.

Gravis ne-
cessitas dat
facultatem
differendi
restitutio-
nem.

104. Notandum III. Quod ad propositum nostrum, & conformiter Doctori Subtili loc. cit. duæ passim à Doctoribus ponantur regulæ generales, quas refert Layman lib. 3. tract. 2. cap. 12. num. 1. Prima est: Nemo tenetur restituere cum suo notabiliter majore detrimento, quam sit creditoris commodum. Secunda: Quotiescunque dominus, sive creditor rationabiliter contentus esse debet, ut restitutio differatur, potest differri, quamvis ille invitus sit.

Regulæ
duæ circa
hoc.

105. Cæterum prædicta doctrina, asserens, necessitatem gravem in sensu explicato excusare à Restitutione, quasdam patitur limitationes. Et primò quidem ea intelligenda est, nisi creditor sit in pari necessitate: quia tunc tenebitur quis ei restituere, juxta communiorem sententiam. Ratio est: quia in pari necessitate, & causa, potior est conditio creditoris, quam debitoris: multoque magis melior debet esse conditio innocentis, quam nocentis, si debita ex delicto sunt contracta. Excipiunt quidem nonnulli extremam necessitatem, in qua (inquiunt) melior est conditio possidentis, cum omnia tunc sint communia. Sed de hoc ipso Doctor noster ibidem, & quidam alij non immeritò dubitant, ob rationes allatas; quæ fortius urgent, quando & ipse creditor rem adhuc, saltem civiliter, possidet. (k)

Quid, si cre-
ditor sit in
pari necessi-
tate?

(k) Vide
dicta super-
rius n. 10.
& seqq.

106. Limitatur ulterius data doctrina, dummodò quis statum illum justè, & non per rapinas, vel usuras, neque per alia media illicita acquisiverit. Quia, si quis rapinis, usuris, aut similibus fraudibus ad aliquem honorabilem statum pervenisset, teneretur etiam cum ejus amissione statim restituere. Ratio est: tum quia *fraus & dolus alicui patrocinare non debent*, c. Sedes. & c.

quid, si quis
statum suum
acquisivit
injustè, v. g.
per rapinas,
usuras &c.

Ex tenore, de Rescriptis. Tum quia hoc non est tam statum suum amittere, quam alienum dimittere, & ad suum reverti. Veruntamen hoc ipsum intelligendum est, nisi debitor ille passim habeatur vir probus & honestus, ita ut non possit subito statum suum mutare, nisi de suis fraudibus se infamet: tunc enim sensim posset restituere; quia periculum infamæ excusaret, ne statim teneretur, ut mox dicitur. Siquidem

II. Periculū infamæ, vitæ vel membrorum. 107. Secunda causa excusans à Restitutione, est *Periculum infamæ*, & multò magis *vita*, vel *membrorum*: nam ob tale periculum posse differri Restitutionem, donec ejusmodi periculum cesset, passim tenent Doctores. Ratio est: quia bona ordinis inferioris, non sunt necessariò restituenda cum detrimento bonorum ordinis superioris. Hinc enim communiter docetur, utpote fundatum in ratione naturali, quòd magis diligenda sint bona animæ, quàm corporis; deinde magis bona corporis, quàm famæ; & tandem magis bona famæ, quàm fortunæ, juxta illud Proverb. 22. *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multa*, cum concordantijs.

Quid, si possit fieri Restitutio per alium?

108. Circa hoc tamen rectè observat D. Thomas 2. 2. *quæst. 62. art. 6. ad 2.* & sequuntur alij, quòd qui non potest per seipsum restituere absque detrimento famæ, vel corporis (v. g. rem clam reponendo in loco debito ac securo. ut ad dominum perveniat) possit autem sic restituere per aliam personam secretam & fidelem, utputà per suum Confessarium, id faciendum esse. Ratio est: quia, si hoc modo poterit fieri Restitutio absque periculo famæ (atque etiam vitæ, & membrorum) ex una parte cessant rationes differendi Restitutionem; ex altera verò parte urget præceptum restituendi, quamprimùm fieri poterit.

Cautela circa hoc servanda.

109. Cæterùm monet Navarrus *cap. 17. Manual. n. 67.* post S. Antoninum. cautè hoc esse practicandum; & consultum fore, quòd per illam personam intermediam petatur syngrapha à creditore, in qua is confiteatur, se accepisse tantam summam per N. pro solutione ejus, quod alius (sine hujus nominis expressione) sibi debebat: eaque schedula postmodum debitori, sive pœnitenti clam reddatur. Ratio hujus cautelæ est: quia, si quis in genere debeat quidpiam restituere, v. g. decem florenos, vel etiam aliquid injustè acquisitum in specie, utputà torquem auream furto sublatam; idque committat personæ intermediæ, quam fidelem existimavit, v. g. Confessario, ad restituendum,

Et quid juris, si alter defraudet?

dum, sed ea defraudet, vel aufugiat, non cessabit obligatio primi debitoris. Lessius cit. cap. 16. dubit. 6. Layman n. 9. & communior aliorum. Nam si res fuit indeterminatè debita, v.g. pecunia decem florenorum, ea, si casu pereat, perit domino suo, qui in proposito est debitor. Quod si verò debeat res quæpiam in specie, quæ fuerat injustè acquisita (secùs, si justè fuisset obtenta, ut purà inventa) tunc intercessit culpa; sicque, qui rem ejusmodi surripuit, tenetur de casu ejus fortuito, eò quòd apud dominum non ita perijisset.

110. Tertia causa excusans à Restitutione, est *Condonatio* III. *Condonatoris*. Hæc, si fiat cum debitis conditionibus, excusat à Restitutione, juxta omnes. Ratio est: quia, cum creditor sit dominus suæ rei, potest is cedere juri suo, illudque debitori remittere, & donare; quo factò expirat obligatio Restitutionis.

111. Dicitur, *Si fiat cum debitis conditionibus*: nam ad hoc ex communi sententia requiruntur sequentes tres conditiones. Prima est, ut hæc remissio, seu Condonatio, sit omninò libera; hoc est, non extorta metu gravi, vel fraude. Secunda, ut is possit condonare. Tertia, ut talis Condonatio non sit à Jure prohibita; sive, quòd Jus non resistat Condonationi.

112. Circa hoc punctum advertit Lugo *disp. 21. de just. & ju. 10. sect. 4. n. 52.* quòd, sicut sufficit remissio creditoris expressa, sic etiam possit ejusdem remissio, & voluntas rationabiliter præsumpta, excusare debitorem à Restitutione, vel saltem à statim faciendâ. Hinc ibidem n. 53. advertit post Molinam, excusari posse à peccato mortali aliquando domesticos, qui aliqua surripiunt, invito quidem domino quoad modum surripiendi occultè, & sine licentia, non tamen quoad substantiam rei acceptæ: quia, licet dominus sit invitus circa talem acceptionem, tamen postquam res consumpta est, aliquando non est invitus quoad retentionem.

113. Unde regula generalis colligi potest (subdit idem Lugo) ad excusandos plures pœnitentes à Restitutione, quando scilicet purant, quòd si per se, vel per alios, manifestarent domino suum debitum, ipse liberaliter condonaret, & nollet obligare ad Restitutionem: jam enim datur voluntas præsumpta domini sufficiens, ut retentio non fiat invito domino quoad substantiam rei.

114. Advertit ulterius citatus Author n. 54. communem sententiam esse, quæ dicit, non esse Furtum grave, quando

ali-

aliquis accipit rem non petitam, quam si petisset, dominus dedisset. Quod alij extendunt etiam ad eum casum, quando domino displicet modus ille accipiendi sine licentia, dum tamen non displiceat substantia; pro quo utroque asserto plures ab ipso allegantur Doctores. Veruntamen hi passim notant, allatam doctrinam non habere locum, quando dominus non concederet rem ad illum usum: ut si dominus concederet quidem aliquid libenter ad comedendum, tu autem accipias ad vendendum, ad quod dominus etiam rogatus non concederet.

IV. Si res restituenda, sit creditori nocitura.

115. Quarta causa excusans à Restitutione, est, *Si res restituenda, sit creditori nocitura.* Tunc enim ejus Restitutionem esse differendam ex motivo Charitatis, nec statim fieri debere, donec periculum talis nocimenti cessaverit, fatentur omnes Doctores. Solet hoc vulgari exemplo declarari: Si quis v. g. apud alterum arma, vel gladium suum deposuit, & postmodum factus insanus eadem repetit, ut aliquem occidat, vel lædat; in tali casu Depositarius non tenetur mox gladium restituere, sed oportet ejus Restitutionem differre.

V. Præscriptio.

(1) *Ut dicitur in Tract.*

7. *Dist. 6. n.*

5. *& seqq.*

VI. Compensatio.

116. Quinta causa est *Præscriptio.* Hæc enim, postquam bona fide, ac tempore à legibus definito, aliisque debitis concurrentibus conditionibus jam absoluta est, non solum in Foro externo, sed etiam in Foro conscientie vim habet excusandi debitorem à Restitutione; adeò, ut licet postmodum certò constet, rem fuisse alterius, eam amplius restituere non teneatur. (1)

117. Sexta causa excusans à Restitutione, est *Compensatio*: si videlicet quis abtulit quidpiam ab eo, qui tantundem sibi tenebatur solvere. Veruntamen sciendum, quod hujusmodi occulta Compensatio in Foro conscientie non sit licita, nisi concurrentibus sequentibus conditionibus.

Conditio- nes ad occultam compensationem, ut sit licita, requisitæ.

118. I. Ut debitum sit certum; id est, ut moraliter constet, rem esse tuam, aut tibi ex Justitia deberi: nam in dubio melior est conditio possidentis, sicque non licet mediante occultâ Compensatione alterum privare suâ possessione. Insuper non licet uti occultâ Compensatione, si res illa non est debita ex Justitia, sed solum ex gratitudine: nam hæc non inducit strictè & propriè dictum debitum. II. Ut non possis rem illam aliâ ratione recuperare, vel saltem non absque notabili molestia, aut expensis, vel amissione favoris aut benevolentie, sive jacturâ honoris: ut si debitum quidem sit certum, sed tibi desint probatio-

bationes; tunc enim locus erit occultæ Compensationi. III. Ut non fiat Compensatio in re alterius, sed in re ipsius debitoris: nam Compensatio non aliunde, sed ex bonis debitoris fieri debet; alioquin tertius injustè gravaretur. IV. Ut in Compensatione non plus accipiatur, quàm debetur: alioquin excessus ille foret contra Justitiam, sicque in conscientia restituendus. V. Ut absit periculum scandali, ne videlicet Compensatio alicui imputetur tanquam Furtum; item, ut absit periculum infamiæ, ne talis deprehensus tanquam fur habeatur, & puniatur; nam Judices solent tales Compensationes punire ut furta, præsertim si debitum non possit liquidò probari. Bonacina tom. 2. disp. 1. de Restit. quaest. ult. punct. 2. num. 10. & seqq. Lessius lib. 2. cap. 12. n. 57. & alij.

119. Septima causa à quibusdam assignatur *cessio bonorum*, VI. Cessio bonorum, & quid juris hæc tribuat? qua debitor ea relinquit creditoribus. Veruntamen rectè inter alios notat Navarrus cap. 17. Manual. n. 86. quòd, quamvis Cessio bonorum in Foro externo excuset quoad debita ex contractibus orta, ne debitor propter ea possit conjici in carcerem, arg. l. 1. C. Qui bonis cedere &c. & quoad nonnullos alios effectus: nihilominus in Foro conscientiae non magis excuset Cessio bonorum, quàm necessitas sine Cessione excusaret. Unde post Cessionem sunt cedenti suæ artis instrumenta, & aliqua ad vitium judicio boni viri necessaria relinquenda, l. Qui bonis. ff. de Cessione bonorum: quæ tamen etiam sine Cessione retineri possunt, cum nemo pro facienda Restitutione teneatur se spoliare necessitatis vitæ, ita ut mendicare cogatur.

120. Præter has principales causas, quæ excusant ab obligatione Restitutionis, vel omninò, vel ad tempus, dum constat, certam alioquin adesse obligationem restituendi: dantur variæ aliæ, quæ in tantum excusant, quatenus vel non constat, hic & nunc adesse obligationem restituendi; ut fit, quando ignoratur, vel rationabiliter dubitatur, num res, quam quis possidet, sit aliena, nec ne. Vel quia ob varias circumstantias fit, quòd reverà obligatio restituendi hic & nunc non incurrat: ut, si quis accipiat alienum in extrema necessitate, vel si quis inferat damnum hostibus, ex eisdemque prædam agat in bello justo, & alia hujusmodi plura, quæ ex proprijs locis erunt desumenda. Itaque loquendo solùm de prioribus,

121. Octava causa excusans à Restitutione, est Ignorantia, VIII. Ignorantia, quòd res sit aliena. Nam raris sit aliena.

Hhh

lis ignorantia excusat à peccato; ergo etiam à Restitutione.
Porro, quantum ad propositum,

Et hæc alia
facti, alia
juris.

122. *Ignorantia probabilis, vel invincibilis, facti* est illa, qua quis probabiliter, vel ex errore invincibili existimat, rem esse suam, quæ reverà non est sua: prout fieret, si quis bonâ fide rem alienam per hæreditatem acquisivit. *Ignorantia juris* est, qua ignoratur, quid sit iuris: quando v.g. jus est obscurum, & controversum de aliquo contractu, num sit licitus, nec ne; vel quando quis contulit viros doctos super obligatione restituendi, qui respondent nullam adesse obligationem, cum tamen reverà à parte rei subsit, tunc enim sequens eorum responsum ignorantia juris laboraret.

IX Dubiũ,
& quando?

123. Nona causa excusans à Restitutione, est *Dubium*, quod possidens post adhibitam sufficientem diligentiam in investigando, num res sit sua vel alterius, adhuc habet: siquidem in dubio melior est conditio possidentis, juxta *Reg. 65. Juris in 6*. Proinde talis vi hujus rationis licitè potest retinere rem, quamdiu dubitat, num res illa sit sua, vel alterius. Et hoc ipsum extendere oportet ad dubium circa injuriam Damnationem subortum: unde *Lessius lib. 2. cap. 13. num. 38*, asserit, communem fermè Doctorum sententiam esse, si quis solùm dubitet, an causa damni fuerit, v.g. an alios suo consilio, vel laude efficaciter permoverit ad damnum inferendum, nec ne, talem non teneri ad Restitutionem: cum in dubio melior sit conditio possidentis.

Tacentur
alia,

124. Plures alia causæ, veluti excusantes ab obligatione restituendi adducuntur à Doctoribus, ut dictum *num. 97*, sed præmissæ sunt principales: cæteræ verò vel minùs ad praxin conducunt, vel rariùs occurrunt, quas proinde huc adducere non est necesse.

